

ספר חוקת המשפט

לקט עיקרי הלכות מכירה, עם מקורות ובאורים, ערוך ומסודר בידי
בנימין רבינוביץ תאומים, ראש ומנהל בית המדרש למשפט התורה,
בהשתתפות חבר גדולי תורה, הוצאת בית המדרש למשפט התורה,
ירושלים, תשי"ז.

מושגי משפט וצדק אינם זהים: בעוד אשר החוק מסמל את החלק השמעי
שבתורה, כמו שביאר הרמב"ם בפרק הששי משמונת פרקיו, והן המצוות שאלמלי
התורה לא היינו משיגים אותן בשכל האנושי, ואלו מצוות הן אשר קראם השם
יתברך "חוקות", ואמרו חז"ל (יומא סז, ב), חוקים שחקקתי לך אין לך רשות
להרהר בהן, וגויים משיבים עליהם, והשטן מקטרג בהן, כגון פרה אדומה ושעיר
המשתלח (לשון הרמב"ם שם) — הרי המשפט מסמל את החלק השכלי שבתורה,
והם דברים שאלמלא נכתבו בתורה דין הוא שיכתבו. ואלו הן: שפיכות דמים,
גנבה, גולה ואונאה, ולהזיק למי שלא הרע לו ולגמול רע למטיב לו, ולבזות אב-ואם
וכיוצא באלו (לשון הרמב"ם שם, וראה ביומא שם), וכאן ניתן לספר שם המסמל
כאילו ניגוד: חוקת משפט?

ברם, בזה כל המגמה! עיקר מטרתו של יוזם המפעל הכביר הזה להרים את
משפט התורה במדינת ישראל. מדינה זו שאליה נכספו נפשות ישראל זה שנות
אלפים, ובכל יום ויום, ערב ובוקר וצהריים, לחש לבנו תפלה: "השיבה שופטינו
כבראשונה ויועצינו כבתחילה", אחר תפילת "וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ",
ברור היה לנו לפני קומה, כי יחד עם תחית העם והמדינה תבוא גם תחית רוח
ישראל סבא, רוח ישראל האמיתית, ותורת ד' ומשפט התורה ישלטו שליטה בלי
מצרים במדינתנו. אבל לדאבון כל ישרי לב בישראל, נשכחה התורה, ירשה שפחה
את גבירתה, ובמקום משפט התורה באה שיטת משפט שהיא מין בליל משונה,
תערובת של החוק העותומני עם החוק הבריטי, יחד עם כמה מיני הוספות לקוחות
מחוקות הגויים, ונמצאנו מלקטים פרורים משולחנות זרים. וגדולה החרפה ועמוקה
הבושה אשר הגוי הגדול, אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת,
הולך כיום, עם הקמת מדינתו, לקבל עליו חוקי משפט של נכרים, הזרים לו לעצב
מהותו ויסוד נשמתו.

כאן באה ההתעוררות הפנימית והיזמה אשר קוננו מאז בלב העילוי הצעיר
ר' אלתר ראגאלער (כיום הגאון ר' בנימין רבינוביץ תאומים), עוד בשבתו על
ספסלי ישיבת סלבודקה, אשר בליטה, עד שעלה בידו ליסד בביתו ובחנהלתו
ובראשותו, בהשתתפות חבר גדולי תורה, את מוסד דתחוקה בית המדרש למשפט
התורה. הדבר קם בתמיכתו ועידודו של הגרי"ל מיימון שליט"א, אשר לעניני דת

בארץ-ישראל בימים ההם, שהעמיד לרשותו תקציב מלא מהממשלה למטרה זו. כפי שכותב בהקדמתו לספר: «כשזכינו בעזרת השם יתברך לחדש את המדינה, אז באותו מעמד ובאותו יום כשהכריזו על התחדשותה, ואני זכיתי להיות הראשון לברך ברכת שהחיינו על נס גלוי זה — באותה שעה כבר התחלתי לחשוב על אודות המשפט העברי שישמש בתור יסוד היסודות לחוקי המדינה. ודעתי, כי לפי המצב של ימינו צריכים להכניס סדר בעניני המשפט שלנו, שהוא מפורז באלפי ספרים בשולחן ערוך ובשאלות ותשובות. וכשנכנסתי לתוך הממשלה בתור שר הדתות הראשון, היתה עבודתי העיקרית הראשונה שלי לייסד מוסד מיוחד שבו ישתתפו יחידי סגולה מתוך היהדות התורנית שהם בקיאים במשפט העברי לכל מקצועותיו. כמובן, שהייתי זקוק לאחד מיוחד שיעמוד בראש הנהלת המוסד הזה, ושיהיה לא רק בקי במשפט העברי אלא גם יודע לסדר את הענינים לפי המקצועות השונים. חפשתי ומצאתי את הרב בנימין רבינוביץ תאומים, שמלבד גדולתו בתורה הוא גם חכם וסופר ומשנתו סדורה לו. בתור שר הדתות בחרתי בו ומלאתי את ידו ליסד ולהיות ראש ומנהל המוסד הזה בחומר וברוח עפ"י התכנית המיוחדת שהציע לפני ושיצרף אליו עפ"י דעתו ובחירתו חבר של חכמים תורניים שגם להם נהירים שבילי המשפט העברי המקורי. (אקדמות מילין, הרב י. ל. מיימון, בספר חוקת משפט שם).

לפי בקשתו של הרב הראשי לישראל הגריא"ה הרצוג זצ"ל הוסכם להעביר את המוסד אל בנין קרן הרי פישל, (בתנאי מפורש שהמוסד הזה, בית-המדרש למשפט התורה, יתקיים כמוסד עצמאי לגמרי בלי שום קשר עם המכון לדרישת התלמוד הנמצא שם). שם הקדיש לילות כימים בשקידה עצומה ובחרף נפש לעבודת הקודש הזאת. ופרי עמלו הרב הוא הספר חוקת משפט כמגמה להתקרב למטרה הנעלה: לעשות את משפט התורה לחוק המדינה.

[הרכבה זו של חוק ומשפט בחדא מחתא כבר נזכרה בתורה, וממנה למד הרמב"ם הלכה חדשה בדיני ירושה. בפרשת ירושה, שהיא ודאי אחת המצוות האשכוליות, שהרי גם הגוי יורש את אביו דבר תורה (קדושין יח, א), וברור שהיא מכלל משפט — נאמר בה: וירש אותה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ד' את משה' (במדבר כז, יא). ואף כאן נשאלת השאלה, כיצד הרכיבה התורה חוק ומשפט ביחד, במצוה שהיא משפט ולא חוק. ועל זה בא הרמב"ם בספרו הידי-החוקה ואמר שכל תנאי שבירושה בטל, שנאמר בה לחוקת משפט, (פרק י"ב מהלכות אישות הלכה ט), ואין אדם יכול להוריש למי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש אע"פ שזה ממון, לפי שנאמר בפרשת נחלות, והיתה לבני ישראל לחוקת משפט, לומר שחוקה זו לא תשתנה (פרק ו' מהלכות נחלות הלכה א). והנה מקורה של הדרשה הזו אינו ידוע (ראה הרב י. ל. מיימון, קובץ הרמב"ם עמוד ע). וברור שבעל המדרש הגדול שהביא דרשה זו בפרשת פנחס שם שאב מקורו מן הרמב"ם, כידוע, יתכן כי הרמב"ם דרש פסוק זה מעצמו כנ"ל, מכיון שנאמר בה גם לשון חוק, זה בא ללמדנו שהוא לעיכובא, כמו שאמרו חז"ל כמה פעמים כל מקום שנאמר בו חוקה אינו אלא לעכב (קדושין יט, א, ועוד). וכן כתב הרמב"ם בתשובה (הוצאת פריימן סימן שיט) למה נשתנו תנאי ירושה משאר תנאין, לפי

שנאמר בפרשת נחלות והיתה לבני ישראל לחוקת משפט, התורה הקפידה על דין לשון ירושה שינהוג כסדר הזה.]

ספר זה, חוקת משפט, הוא נסיון ודוגמא לסדרת ספרים, שהגהמ"ח שליט"א מקווה להוציא לאור על כל חלקי המשפט שבתורה, המקיף את כל חלקי חושן המשפט וחלק אבן העזר ברובו ומעט גם מחלק יורה דעה, ונוסף על זה גם החלקים מספר יד החזקה להרמב"ם ז"ל על הלכות מלכים, סנהדרין וממרים וכדומה. שומעים אנו שלמרות כל המכשולים והמפריעים העומדים על דרכו הוא עוסק כבר בהכנת ספר שני על הלכות ירושה ועזובון, כמתכונתו של הספר הראשון על הלכות מכירה, ומקדיש את כחו ומרצו יחד עם חבר גדולי תורה העותרים על ידו המשתתפים במפעל הגדול הזה, כאשר פנו אליו ממשרד המשפטים להמשיך לעסוק במקצוע זה העומד על הפרק במדינה. ואכן אם נצליח להשליט את משפט התורה לחק במדינת ישראל, או לפחות לפקוח עינים עיורות שיראו נכוחה, ישכילו וגם יבינו, כי אל לנו לחצוב בורות נשברים ממקורות טורקיים או בריטיים וכדומה של גויים אחרים, והם יכירו וידעו כי, מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום' — זה יהיה השכר של חבר גדולי התורה העוסקים בעבודה גדולה זו, ושל הגהמ"ח שליט"א המנצח עליהם ועומד בראשם.

כשאני מדפדף להנאתי ומעיין בספר הגדול והחשוב הזה אינני יכול לעבור בשתיקה מבלי להגיד את אשר עם לבי על המחבר הזה, אותו אני מכיר זה כשלושים וחמש שנים, מאז עלותו כארי משיבת סלבודקה, בהיותו מן הבחירים והמצוינים שבה. כבר אז הלך שמו לפניו כעילוי, מלא וגדוש ומחדש נפלא, וחדור כולו מאותה הדרך, החדשה, דרך הלימוד של ישיבות ליטה, שהיתה קצת מוזרה עוד בישיבות בירושלים. אבל ראה זה פלא: אותו צעיר שבא מליטה ובלבו ביטול לגדולי ישראל בארץ ישראל — נקלט חיש מהר וקיבל את דרך הלימוד הארצישראלית, עד שהוא עצמו היה מן הראשונים שהחלו להגשים את החזון הגדול של שיטת ברור ההלכה, וכאחד מגדולי החבורה, היה לרוח החיה בעבודת ברור ההלכה ותוספת הברורים. או ערך את הקונטרס הגדול שלו, קונטרס הכנה, שעשה רושם עצום בעולם הלומדים, ומתנוסס לתפארה בספר, ברור הלכה' למסכת ביצה. לאחר מכאן היה לאחד מעורכי האנציקלופדיה התלמודית, מורה דרך וסולל נתיב ומעמודי התווך של עבודה זאת. מלבד כל הקונטרסים הרבים שהוא כותב לרגל עבודת העריכה בכל מקצועותיה של תורה, ממועד, נשים ונוזיקין עד זרעים קדשים וטהרות, ידו שולטת בכל, בכל ערך וערך רודה הוא דבש מדבשה של תורה. בינתים התמחה גם באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ונתפרסם גם בתפוצות הגולה, ורבים הפונים אליו בשאלות קשות ומבקשים ממנו פתרון, לרבות גם בשאלות כלליות העומדות על הפרק בארץ ובתפוצות.

ועתה — הצצה אל תוך הספר, אשר העידו עליו גדולי הדור, כי רבים מבעלי הלכה יהנו לאורו, ובפרט דייני די בבא, המה ימצאו ברכה לרגלו ויתענגו ברוב האיכות הרצוף בו גם במעט הכמות (כדברי הגאב"ד ירושלים עיה"ק הגרצ"פ פראנק שליט"א בהסכמתו), וכי יהיה למאור לחעוסקים בהלכות אלו, עניני מקח וממכר, לחאיר עינים בכל פרטי ההלכות, בגילוי מקורן וברור עינים דבר דבר על אופניו (מהסכמת הגאון מטשבין מוהר"ד ויידנפלד שליט"א). הספר מכיל

שלשים פרק, ובכל פרק כמה וכמה סעיפים. הלשון צחה ומשוכללת, עשויה כמתכונת ספר היד חזקה להרמב"ם ז"ל בסידור הפנים' הערוך מתוך מקורות חז"ל וגדולי הפוסקים, מגדולי הראשונים ועד אחרוני האחרונים. במקורות נראים כל המקורות שעליהם בנוי הבנין הגדול הזה של הפנים, והם עשויים בסגנון מקוצר תלמודי, כדרך סגנונו של הגר"א ז"ל בביאוריו לשולחן ערוך. בבאורים באים הסברים על הפנים, כל דבר ודבר בטעמו וסברתו. ונוסף על כך שיטות שונות שלא הובאו בפנים, אם שהן שיטות על פי אופנים נוספים, ואם שהן שיטות חולקות על מה שנאמר בתוך הפנים, שיש לטעון קים לי כמותן. והכל כתוב בלשון בדורה ראויה לכל יודע ספר, אף אם אינו יכול לרדת לעומקה של הלכה, בסגנונו שי זמאירי. בסוף הספר בא קונטרס אחרון תורני גדול, המכיל כמה תשובות לשואלים בענינים הנוגעים בספר, בשם אורח משפט, שבו רואים את העומק ואת הבירור וליבון שהשקיע בספר הזה, כי מלבד המקורות והבאורים נוספו לרגל העבודה הגדולה הזאת גם מלואים, המכילים חדושים וברורים בכל ענין וענין, שלא הספיק לצרפם אל הספר מחמת ריבויים וצורך סידורם.

המעין והלומד בספר ישתומם על החומר הרב אשר כונס בו, אשר כמעט כל רז לא אניס ליה, ועל הסדר והסגנון, וביחוד על השליטה הגמורה על החומר התורני אשר בו. לכאורה יש לבעל דין לומר כי עצם העבודה אינה אלא מלאכה, מלאכת איסוף, כינוס וסידור, מלאכת מעמר. אבל המבחין יכיר מיד שאין זו מלאכת לקטנות, כנוהג בספרים היוצאים בזמן האחרון, לקוטי בתר לקוטי מספרי מלקטים אחרים, בלי לחדור אל השיתין ובלי להבין את עומק הענינים, ומבלי להקיף את כל הבעיות ביסודם. מלאכת מעמר זו מלאכת מחשבת היא, מפליאה בין מצד העימור שלה ובין מצד אומנותה. כי על כל צעד ושעל רואים כי יד אמן מומחה ובעל מקצוע נפלא היתה בספר, יד אדריכל בקי, בעל מוח חריף ובעל סברא ישרה ומעמיקה, השכיל לרדת לתוך עמקי ההלכה ולהוציא ממנה מרגליות למופת בסדר נפלא וטוב טעם. אחר בירור וליבון כל הענין למסקנת ההלכה בהכרעה שקולה ואחראית מאד. ראוי הוא ספר זה לעלות על שולחן מלכים, מאן מלכי, רבנן. אבל ראוי הוא גם לעלות על שולחנם של שופטים ועורכי דין. ממנו יראו וגם יוכחו לדעת, כי תורתנו תורת חיים היא, ואין לנו להתבייש כלל כלפי משפטם של הגויים. ואולי יהרהרו בתשובה אלה העומדים בראש המשפט במדינת ישראל, אשר יום יום הם עוברים על מה שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים, וגם סתם בעלי-בתיים, שלמדו פעם וטעמו מטעמה של תורה, אף הם ימצאו חפץ רב בספר הזה. הבה נקוה כי ההתחלה הזאת תלך ותגדל תשגשג ותפרח לתפארת משפט התורה במדינת ישראל ולקידוש שם שמים ברבים כרצון כל בית ישראל.